

DAVLAT MOLİYASINI BOSHQARISH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Qodirov Hasan Do`stqobilovich –

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Moliya va turizm kafedrası o`qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0007-6129-5446>

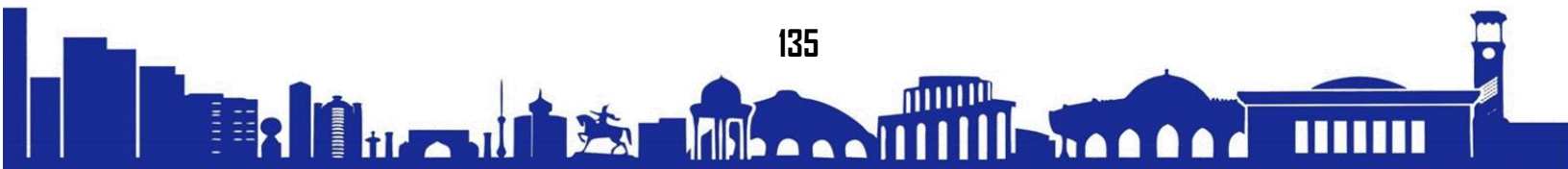
finance7uz@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada davlat moliyasini boshqarish mexanizmining ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Davlat moliyasini boshqarish, davlatning moliyaviy manbalarini boshqarish, ulardan foydalanish va samarali taqsimlash jarayonini o`z ichiga oladi. Bu jarayonning ilmiy-teoriyaviy asoslari asosan davlat moliyasining prinsiplari, model va mexanizmlariga qaratilgan. Maqolada davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari, davlat budjetini shakllantirish va xazina ishlari orqali iqtisodiy barqarorlikni ta`minlashga qaratilgan islohotlar, moliya xizmatlarining shaffofligini oshirishga qaratilgan amaliy usullar ko`rsatiladi. Shu bilan birga, O`zbekiston Respublikasining davlat moliyasini boshqarish mexanizmining o`ziga xos xususiyatlari va ularning zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o`rni ko`rib chiqiladi.

Kalit so`zlar: Davlat moliyasi, moliya boshqaruvi, budjetlashtirish, xazina, moliya tizimi, davlat qarzi, moliya munosabatlari, iqtisodiy barqarorlik, shaxsiy moliya, innovatsion ishlanmalar.

KIRISH

Davlat moliyasini boshqarish davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta`minlashda muhim o`rin tutadi. Bu mexanizm mamlakatning barqaror iqtisodiy o`sishini ta`minlashga, shu bilan birga, ijtimoiy adolatni tiklashga yordam beradi. Davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari davlat organlarining moliyaviy manbalarni to`g`ri taqsimlash, ularni samarali sarflash va raqobatli raqamli iqtisodiy muhitda amaliyotga joriy etish bilan bog`liqdir. Davlat moliyasini boshqarish mexanizmlarini aniqlashtirish, ularning xususiyatlarini ko`rsatish, moliyaviy munosabatlar o`rtasidagi aloqa va zamonaviy moliya tizimlarining funksional rolini tushunish muhimdir. Davlat moliyasini boshqarishni yangi usullar asosida takomillashtirish, davlatning moliyaviy xizmatlari sifati va dasturlarini

optimallashtirish bo'yicha bilimlarni oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar ahamiyatga ega.

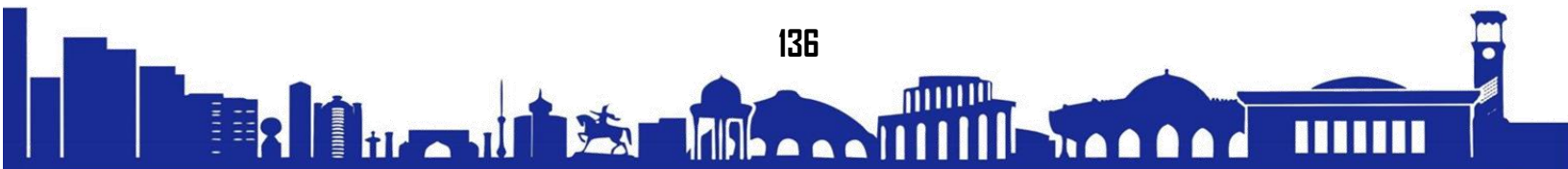
Davlat moliyasini boshqarishning ilmiy-teoriyaviy asoslarini ishlab chiqish davlat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, davlat moliyasini boshqarish tizimini mustaxkamlash, moliyaviy manbalarni samarali taqsimlash va budget xarajatlarini aniqlashtirish, soliq tizimini yaxshilash hamda korrupsiyaga qarshi kurashishda muammolarni hal qilish uchun qo'llaniladigan amaliy yo'nalishlar asosiy hisoblanadi. Davlat moliyasini boshqarish mexanizmining nazariy asoslarini shakllantirish uchun, birinchi navbatda, moliya tizimini, davlat budjetini shakllantirish va xazina tizimlarini rivojlantirish va ularni bosqichma-bosqich amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilgan.

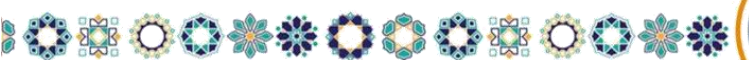
Shu bilan birga, davlat moliyasini boshqarishning zamonaviy nazariy asoslari umumiy ravishda davlat moliyasining samaradorligini oshirishga, investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari mamlakatdagi iqtisodiy siyosat va moliya instrumentlarini aniq va samarali ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bu maqsadga erishish uchun yangi iqtisodiy modellarni tadbiq etish, moliya boshqaruvi tizimini tartibga solish va moliyaviy faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarur.

ASOSIY QISM

Davlat moliyasi davlatning iqtisodiy faoliyatining muhim qismi bo'lib, mamlakatning iqtisodiy resurslarini samarali boshqarish, ularni taqsimlash, davlatning ijtimoiy va iqtisodiy xizmatlarini moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy manbalarni jalb qilish va ulardan foydalanishni ta'minlaydi. Davlat moliyasining tushunchasi, kelib chiqishi va tizimi haqidagi ilmiy tadqiqotlar davlatning iqtisodiy barqarorligini saqlash va uning rivojlanishini ta'minlash uchun muhimi hisoblanadi. Davlat moliyasini boshqarishning samaradorligi, shuningdek, ijtimoiy adolat va fuqarolarga xizmat ko'rsatishning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Maqsadi davlat moliyasini boshqarishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish, shu bilan birga, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun amalga oshiriladigan islohotlarning zarurligini ko'rsatishdir.

Davlat moliyasining tushunchasi tarixi bir necha asrlar davomida shakllangan. Davlat moliyasi - davlatning moliyaviy manbalarini boshqarish, soliq tizimini shakllantirish, budjetni tayyorlash, xazina manbalari va davlat qarzini boshqarishga qaratilgan mexanizm. Davlat moliyasining ilk shakllari mamlakatlarning iqtisodiy va siyosiy yoshligiga bog'liq

bo'lib, ularning eng asosiy maqsadi davlat faoliyatini moliyalashtirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash edi. Masalan, antika davrida davlatlar moliyasini boshqarish uchun soliqlar va aholidan olinadigan tushumlar hisobidan foydalangan.

Davlat moliyasining paydo bo'lishi davlat organlarining birlamchi ehtiyojlarini qondirish, masalan, davlat mudofaasi, huquqni muhofaza qilish va ijtimoiy xizmatlarni ko'rsatishga qaratilgan moliyaviy manbalarni yig'ishga asoslangan. Bugungi kunda davlat moliyasini boshqarish faqatgina resurslarni to'plashdan ko'ra, ularni samarali taqsimlashga va iqtisodiy muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan. Davlat moliyasini boshqarishning ilk shakllari, boshqalar bilan birga, davlat xazinasini tashkil qilish va soliq tizimini nazarda tutadi.

Ma'ruza mavzui bo'yicha davlat moliyasini boshqarishni shakllantirishda boshlang'ich nazorat va iqtisodiy siyosat muhim ahamiyatga ega. Masalan, 18-asrda Fransiyada davlat moliyasini boshqarish tizimi bo'yicha islohotlar olib borildi va davlat soliq tizimiga asos solish uchun bir qator me'yorlar qabul qilindi. Fransiyadagi moliya boshqaruvi ilk bosqichda soliqlarning ko'payishi va davlatning budjetini moliyalashtirishda samarali mexanizmlar shakllanishiga olib keldi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy tizimlarda davlat moliyasini boshqarishning barcha elementlari yangilandi.

Davlat moliyasi tizimi davlatning moliyaviy manbalarini to'plash, ulardan foydalanish va samarali boshqarish mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Bu tizimni quyidagi asosiy elementlar tashkil etadi:

1. **Soliq tizimi** - davlat moliyasini boshqarishning muhim mexanizmlaridan biri bo'lib, fuqarolar va tadbirkorlardan olinadigan soliqlar davlat budjetiga tushadi. Soliq tizimi, soliq stavkalari va soliqni yig'ish mexanizmi iqtisodiy tizimning samarali ishlashini ta'minlaydi.

2. **Davlat budjeti** - davlat moliyasining asosiy manbalaridan biri bo'lib, davlatning moliyaviy aktivlarini taqsimlash, ulardan foydalanish va davlat xizmatlarini moliyalashtirishga yo'naltirilgan. Davlat budjeti quyidagi negiziy elementlarni o'z ichiga oladi: daromadlar (soliqlar, davlat mo'jaralari va boshqa manbalardan tushadigan mablag'lar) va xarajatlar (milliy mudofaa, ijtimoiy xizmatlar, ta'lim, salomatlik va infratuzilma).

3. **Xazina** - davlatning moliyaviy manbalarini saqlash, ularni yo‘naltirish va bu manbalardan foydalanishga asoslangan organ bo‘lib, budget mablag‘larini to‘plash va sarflashga mas’uldir.

4. **Davlat qarzi** - davlatning iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirish uchun olingan mablag‘lardan biridir. Davlat qarzi milliy va xalqaro moliya bozorlaridagi barqarorlikka bog‘liq bo‘lib, davlatning moliyaviy yordamini ko‘rsatish, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash uchun muhim hisoblanadi.

Davlat moliyasining asosiy maqsadi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, ijtimoiy adolatni saqlash, davlat xizmatlarini fuqarolarga samarali taqdim etishdan iborat. Bundan tashqari, davlat moliyasining boshqa vazifalariga quyidagilar kiradi:

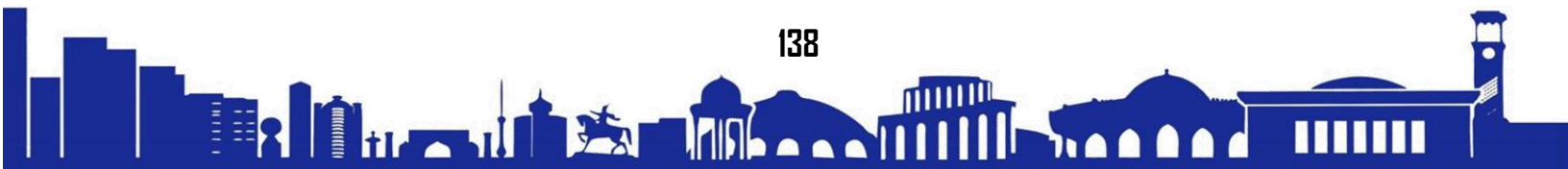
1. **Iqtisodiy xavf-xatarlardan himoya qilish** - davlat moliyasini boshqarish muammolarini hal qilish va iqtisodiy xavflarni kamaytirish.

2. **Soliq tizimini samarali tashkillashtirish** - soliq yig‘ish va sarflashning aniq mexanizmlarini ishlab chiqish, soliq to‘lovchilarni qo‘llab-quvvatlash va soliq yuklamasini optimallashtirish.

3. **Ijtimoiy xizmatlar va moliyalashtirishni ta‘minlash** - ta‘lim, salomatlik va infratuzilma xizmatlarini moliyalashtirish.

O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish jarayonida amalga oshirilgan islohotlar va davlat moliyasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturlar ahamiyatga ega. Davlat moliyasini boshqarish sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, budgetning samarali taqsimlanishi va moliya bozorining rivojlanishi davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan. O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish mexanizmining kelajagi iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlash, moliya riskini boshqarish va soliq tizimini optimallashtirish orqali ta‘minlanadi.

Davlat moliyasini boshqarish tizimidagi yangi yo‘nalishlar, ularning innovatsion jihatlari, moliya siyosati va budgetlashtirish jarayonlarini transformatsiya qilish orqali iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta‘minlash maqsadida islohotlar amalga oshiriladi. O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish jarayonining kelajagi, budgetlarning shaffofligi, soliqlarning samarali yig‘ilishi va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali ekonomik o‘shishni ta‘minlashga qaratilgan.

XULOSA

Davlat moliyasini boshqarish mexanizmlarining ilmiy-teoriyaviy asoslari davlat moliyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu mexanizmlar davlat budjetini shakllantirish va xazina manbalari bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun tegishli nazariy asoslarni o‘zida mujassamlashtiradi. Moliya boshqaruvi tizimini takomillashtirish, davlat budjeti va soliq tizimining samarali boshqarilishi, shuningdek, xazina va davlat qarzi bilan bog‘liq hamkorliklar davlat moliyasini boshqarishning ilmiy-teoriyaviy asoslarini yangi bosqichga o‘tkazishga yordam beradi. Zamonaviy iqtisodiy tendensiyalar va soliq siyosatini shakllantirish, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish asosiy omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muxammadiyev N.A., Davlat moliyasini boshqarish: nazariy va amaliy yo‘nalishlar, Toshkent, 2021.
2. Beknazarov A.X., Budjet tizimini takomillashtirish: amaliy o‘rganishlar, Toshkent, 2020.
3. G‘ulomov S.A., Korrupsiyaga qarshi kurashishning davlat moliyasidagi ahamiyati, Toshkent, 2019.
4. Mahmudov Sh.A., Axborot texnologiyalari va davlat moliyasi, Toshkent, 2022.
5. Muhammadjonov A.R., Davlat moliyasini boshqarishdagi islohotlar, Toshkent, 2021.

